

Danswerkplaats, -lab of productiehuis?

**Een onderzoek naar de visie, doelstellingen en
werkwijzen van Dansateliers, Danslab en
Generale Oost.**

Bacheloreindwerkstuk Theaterwetenschappen, Universiteit Utrecht
Begeleider: Liesbeth Wildschut
Marleen Vermonden - 3121437
17 april 2010

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	3
1 ALGEMENE CONTEXT DANSWERKPLAATSEN	5
2 DANSLAB	10
2.1 VISIE	10
2.2 DOELSTELLINGEN	12
2.3 WERKWIJZE	13
3 GENERALE OOST	15
3.1 VISIE	15
3.2 DOELSTELLINGEN	16
3.3 WERKWIJZE	17
4 DANSATELIERS	19
4.1 VISIE	19
4.2 DOELSTELLINGEN	20
4.3 WERKWIJZE	21
5 VERGELIJKING	23
6 CONCLUSIE	26
BIBLIOGRAFIE	27

INLEIDING

Sinds oktober vorig jaar loop ik stage bij Dansateliers, de danswerkplaats in Rotterdam. Voor deze stage heb ik mij verdiept in de ontwikkeling van deze werkplaats door de jaren heen. Tijdens het onderzoeken van de historie van Dansateliers werd mijn persoonlijke interesse voor het fenomeen danswerkplaatsen gewekt. Aangezien er vandaag de dag meerdere en verschillende werkplaatsen in Nederland zijn vind ik het interessant daar verder onderzoek naar te doen. Door middel van mijn onderzoek heb ik meer inzicht verschaft in de visie van een aantal door mij geselecteerde werkplaatsen en heb deze vervolgens vergeleken. Door de resultaten van deze vergelijking ben ik erachter gekomen op welke gebieden er verschillen zijn en op welke gebieden zij elkaar aanvullen.

Mijn hoofdvraag is als volgt, *wat zijn de visies, doelstellingen en werkwijzen van de verschillende werkplaatsen en hoe verhouden deze zich tot elkaar?* Door middel van deelvragen wil ik mij richten op deze aspecten van iedere werkplaats.

Gezien de tijdsdruk kan ik slechts ingaan op een aantal werkplaatsen. Daarom heb ik mij verdiept in de danswerkplaatsen die er momenteel in Nederland zijn en een selectie gemaakt op basis van de bestaansperiode van de werkplaats en de regio waarin zij zich bevinden. Voor mijn onderzoek zal ik mij richten op de afgelopen drie jaar.

Op grond van bovenstaande afbakening heb ik een selectie gemaakt waar in eerste instantie Danshuis Station Zuid in Tilburg onderdeel van was. Echter heb ik deze instelling moeten vervangen door Dansateliers gezien de weigering van medewerking vanuit hun kant. De geselecteerde werkplaatsen zijn:

Danslab is een uniek onderzoekslaboratorium waarbij elke twee jaar vijf choreografen een artistiek team vormen. Zij houden zich op de hoogte van elkaars werk en bespreken dat een aantal keer per jaar. Dit initiatief bestaat sinds 2007 en is gevestigd in Den Haag.

Generale Oost is een werkplaats die zich zowel met dans- als theatermakers bezighoudt en wil hen een tussenstation tussen opleiding en professioneel werkveld bieden. Generale Oost is opgericht in 2001 en is gevestigd in Arnhem.

Dansateliers biedt zowel jonge als meer ervaren makers de kans onderzoek te doen en te experimenteren. Belangrijk binnen Dansateliers is het contact met het publiek. Dansateliers is opgericht in 1993 en is gevestigd in Rotterdam.

Door middel van de jaardocumenten ben ik erachter gekomen wat de werkwijzen van de werkplaatsen in de afgelopen drie jaar zijn geweest. Deze verslagen hebben mij ook meer inzicht gegeven in de precieze doelstellingen van de werkplaatsen. Daarnaast ben ik met de artistieke leiders van Danslab en Generale Oost een gesprek aangegaan om nader in te gaan op de uitgangspunten en visie van de werkplaatsen.

Ter inleiding van mijn onderzoek heb ik een hoofdstuk geschreven over de algemene ontwikkelingen wat betreft danswerkplaatsen. Op deze manier geef ik aan vanuit waar ze ontstaan zijn en op welke manier ze functioneren. Door middel van dit eerste hoofdstuk creëer ik een context voor mijn feitelijke onderzoek naar danswerkplaatsen. Hiervoor is een korte literatuurstudie nodig geweest. Yvette Zellerers onderzoek *Danswerkplaatsen: Een nieuw profiel* uit 1994 is hierbij mijn startpunt geweest. Zellerer deed onderzoek naar het aanbod van werkplaatsen die op dat moment in Nederland aanwezig waren. Tevens besteedde ze aandacht aan de werkwijze en het functioneren van dergelijke instellingen. Daarnaast ben ik ook bezig geweest met alle artikelen over werkplaatsen die de afgelopen jaren in onder andere de *Dans*, *Theatermaker* en *Notes* verschenen zijn.

Na het inleidende algemene hoofdstuk zal ik de geselecteerde danswerkplaatsen stuk voor stuk behandelen door in te gaan op hun visie en doelstellingen. Tot slot zal ik een hoofdstuk wijden aan het vergelijken van de werkplaatsen, wat zal leiden tot de conclusie van mijn onderzoek.

1 ALGEMENE CONTEXT DANSWERKPLAATSEN

In dit hoofdstuk zal ik de ontstaansgeschiedenis beschrijven van danswerkplaatsen in Nederland. Yvette Zellerers onderzoek naar danswerkplaatsen uit 1994 was hiervoor een grote bron van informatie.¹ Daarnaast heb ik gebruik gemaakt van meerdere artikelen over danswerkplaatsen die door de jaren heen in vaktijdschriften gepubliceerd werden.

Eerste werkplaatsen

Het fenomeen danswerkplaatsen doet begin jaren tachtig van de vorige eeuw voor het eerst zijn intrede in Nederland in de vorm van Danslab in Amsterdam. “Wij waren al een danswerkplaats voor het woord was uitgevonden”, aldus coördinator Ger van Leeuwen in een artikel over Danslab in tijdschrift *Notes*.² In die periode dienen de werkplaatsen voornamelijk als repetitie- en voorstellingsruimtes waar dansers en jonge choreografen onder productionele begeleiding kunnen experimenteren zonder al teveel kosten te hoeven maken. Door bij dergelijke werkplaatsen terecht te kunnen is er plaats voor artistieke ontwikkeling van de makers. Echter zijn de financiële middelen van deze werkplaatsen erg beperkt omdat in de meeste gevallen er geen subsidie wordt toegekend, die nodig is om intensievere begeleiding te bieden aan de makers en waardoor de huisvesting kan worden verbeterd. Op dat moment zien zowel gemeenten als overheid het nut van danswerkplaatsen (nog) niet in. Voor de werkplaatsen houdt dit in dat vanwege de beperkte financiën de huisvesting slecht blijft en er weinig personeel voor handen is om de makers goed te kunnen begeleiden. In het onderzoek van Zellerer (1994) komt naar voren dat ze hierdoor een grotendeels amateuristisch imago opbouwen.

Ondanks deze omstandigheden is Danslab een succesvolle plek waar dans gemaakt kan worden en fungeert het als springplank naar het professionele circuit. Danslab begon als studio voor onderzoek, waar ruimte en begeleiding werd geboden aan jonge dansers en beginnende makers.

Commissie Reehorst

In de tweede helft van de jaren tachtig groeit de belangstelling voor dergelijke werkplaatsen. Daarom wordt er in 1986 door de Commissie Reehorst onderzoek naar het functioneren van

¹ Zellerer, Y., *Danswerkplaatsen. Een nieuw profiel*. Amsterdam: Boekmanstudies, 1994.

² Heuvel, M. van den, “Danslab onverbeterlijk” *Notes* (januari 1992): 32-33.

deze werkplaatsen gedaan. In het rapport *Ruimte voor dans* wordt vervolgens vastgesteld dat de werkplaatsen een bijzondere plek innemen in het dansbestel. Ze moeten de doorstroom van jonge makers naar het professionele circuit bevorderen en een schakel vormen tussen opleiding en praktijk. Om dit te kunnen bereiken en om de kwaliteit naar een hoger niveau te tillen stelt de Commissie vast dat er een strengere selectie van makers nodig zal zijn en zowel productionele als artistieke begeleiding, aldus Zellerer.

De subsidie van één miljoen gulden per werkplaats die de Commissie in eerste instantie wilde reserveren kwam er echter nooit. Vanwege het uitblijven van subsidie zijn de werkplaatsen het Danshuis in Tilburg en het Dansend Hart in Utrecht genoodzaakt om hun deuren te sluiten. Voor werkplaatsen als Danslab die het wel overleefden bleven de mogelijkheden beperkt en bleef hun amateuristische imago in stand. In deze jaren was er voornamelijk veel onduidelijkheid over de precieze taken van de werkplaatsen. Zijn ze bedoeld voor amateurs of ook voor professionals? Is er plaats voor intensieve begeleiding of moeten de makers zelfstandig op zoek naar de antwoorden op hun vragen? Commissie Reehorst stelt in 1986 dat er naast productionele ondersteuning ook artistieke begeleiding moet komen. Tevens moet een werkplaats een plek bieden waar dansers kunnen trainen en in contact kunnen komen met makers. Hoewel de Commissie Reehorst van mening is dat deze punten ontbreken in het huidige aanbod van danswerkplaatsen, blijken er wel degelijk werkplaatsen op die manier te werken.

Nieuwe generatie werkplaatsen

Perron 2 blijkt bij uitstek een voorbeeld van een werkplaats die al (impliciet) bezig is met het takenpakket dat de Commissie Reehorst in het leven riep. Deze Amsterdamse werkplaats wordt in 1986 opgericht en hier kunnen ook moderne danslessen gevolgd worden omdat er weinig mogelijkheid is voor dansers en choreografen om lessen te volgen na de opleiding. Makers bij Perron 2 krijgen de vrijheid te experimenteren en uit te proberen. In hoeverre ze daar behoefte aan hebben worden ze begeleid. Deze stukken worden vervolgens gecombineerd tot een avondvullend programma wat het theater in kan. Op deze manier werd choreografen en dansers de kans geboden een eerste stuk te maken waar bij de bestaande gezelschappen vaak geen ruimte voor was.³ Tevens nam Perron 2 hier de eerste stappen in één van de kenmerkende eigenschappen van een danswerkplaats: de

³ Lanz, Y., "Perron 2, een danswerkplaats bij uitstek" *Notes* (september 1986): 12-13.

communicatie met het publiek. Door middel van discussies tussen maker en publiek wordt er een brug geslagen tussen beide partijen en komt de dans dichtbij een publiek, zoals te lezen valt in de aankondiging van werkplaats Perron 2 in tijdschrift *Dans*.⁴

Werkplaats Korzo (ondergebracht bij Theater Korzo) bood vanaf zijn oprichting in 1989 in Den Haag echter een ander initiatief aan. Zij richtten zich niet op jonge beginnende makers maar kozen ervoor enigzins gevorderde choreografen en dansers de kans te bieden te produceren onder intensieve begeleiding. Deze voorstellingen werden geprogrammeerd in een theater of op festivals. Ook konden makers terugkomen voor een nieuw project. Hierdoor groeit Korzo uit tot één van de belangrijkste producenten van dergelijke voorstellingen.

Enkele jaren na de oprichting van Korzo worden drie andere werkplaatsen opgestart vanuit de behoefte aan meer studio- en presentatieruimte en meer artistieke begeleiding voor beginnende makers. Wederom ontstaat er in deze jaren belangstelling vanuit de overheid en worden subsidiegelden voor de werkplaatsen nu wel mogelijk. In 1993 worden zowel Danswerkplaats Amsterdam (DWA) als Dansateliers opgericht. Danswerkplaats Amsterdam volgt daarmee Danslab en Perron 2 op, die het hoofd niet boven water hadden kunnen houden. DWA profileert zich gedurende de jaren als zowel werkplaats als productiehuis. Ze werken vanuit een zogenaamd trappensysteem waarbij een maker kan doorstromen naar een volgend niveau.⁵

Dansateliers in Rotterdam kwam in de plaats van Studio Al Porto die vanwege financiële tekorten zijn deuren moest sluiten. Dansateliers heeft vanaf het begin zijn laboratoriumfunctie de hoogste prioriteit gegeven. Jonge én meer ervaren makers kunnen hier zonder productiedrang onderzoek doen en experimenteren met bewegingsmateriaal. Naast de nodige studioruimte biedt Dansateliers intensieve coaching en bemiddelen zij met producenten om de doorstroom naar het professionele circuit mogelijk te maken.

Als derde danswerkplaats wordt in 1994 bewegingswerkplaats LOS in Maastricht opgericht om het regionale talent te activeren en ontwikkelingsmogelijkheden in het zuiden van het land mogelijk te maken. Er is sprake van zowel grote als kleinere projecten met een

⁴ ..., "Perron 2: werkplaats voor dans en beweging" *Dans* (mei 1986): 12.

⁵ Nannen, M., "10 Jaar passie voor dans" *Nieuwsbrief/Seizoensbrochure Danswerkplaats Amsterdam Jubileum-special* (juli 2003)

eventuele productie mogelijkheid. Vanwege het geringe aantal professionele makers in de regio worden er ook veel workshops en samenwerkingen met amateurs geboden.⁶

Deze werkplaatsen voeren in de verdere jaren negentig de boventoon en bieden zij gezamenlijk – en ieder vanuit een eigen perspectief – aan makers mogelijkheden tot het doen van onderzoek en het maken van kleinschalige producties. Dankzij de subsidiegelden die weer regelmatig aan werkplaatsen wordt toegekend, is dit ook mogelijk en kan er meer aan een maker worden aangeboden.

In het nieuwe millennium worden verschillende nieuwe danswerkplaatsen opgericht om het aanbod van de huidige werkplaatsen verder aan te vullen. Zo opent Het Lab in Utrecht zijn deuren om aan jonge theater- en dansmakers de kans te bieden om kleinere of grotere voorstellingen te maken voor kinderen en jongeren.⁷ Generale Oost in Arnhem start vanuit de behoefte aan een werkplaatsfunctie in het oosten van het land, net als Het Lab voor zowel theater- als dansmakers.⁸ Ook Danshuis Station Zuid wordt een aantal jaar later opgezet om vanuit de regio aan het werk te gaan, zij proberen vanuit het zuiden een plaats te veroveren in het nationale en internationale dansveld.⁹

Verschuiving functie

Bovenstaande werkplaatsen bieden jonge en meer gevorderde dansmakers ruimte voor studio- of productiegerichte projecten waarbij deze makers op artistiek, productioneel en organisatorisch gebied begeleid worden naar hun plaats binnen het dansveld. Door deze makers en hun werk te presenteren naar de buitenwereld zetten zij tevens een stap in de ontwikkeling van dans in Nederland. Ze laten op deze manier het publiek kennis maken met eigentijdse makers en hun voorstellingen.

Tijdens het onderzoek naar danswerkplaatsen bleek echter dat er de laatste jaren sprake is van een verschuiving binnen de functies van danswerkplaatsen in Nederland. Steeds meer werkplaatsen richten zich naast werkplaatsprojecten ook op productieprojecten en bieden ze makers de kans volwaardige voorstellingen te maken.

⁶ Algra, J., "Wie let er op de kleintjes?" *Notes* (januari 1997): 20-24.

⁷ "Het Lab, theater en dans voor jong publiek" *Het Lab Utrecht* – 02-05-2010
<http://www.hetlabutrecht.nl/lab/hetlab/het-lab-productiehuis-voor-jeugdtheater-en-dans/>

⁸ Gesprek met Dorine Cremers, 31-03-2010 te Arnhem.

⁹ "Over het Danshuis – pagina 2" *Danshuis Station Zuid* – 02-05-2010
http://www.danshuisstationzuid.com/nl/nl/over_danshuis/over_danshuis_p2.aspx

Sinds enige tijd bestaat vanuit politiek oogpunt de term danswerkplaats dan ook niet meer, maar worden deze instellingen aangeduid als productiehuis. Hierdoor rijst bij mij de vraag of de term danswerkplaats nog wel geschikt is. Moeten wij voortaan spreken over productiehuizen – terwijl er toch ook mogelijk tot onderzoek wordt geboden met presentaties binnenshuis – of zou danslaboratorium meer van toepassing zijn. Deze laatste benaming suggereert echter dat het slechts draait om het doen van onderzoek, wat niet altijd het geval is. Tot het moment dat er wellicht een betere term wordt uitgevonden is *danswerkplaats* in mijn ogen nog het meest geschikt. Door middel van onderzoek én productie wordt daar gewerkt aan de ontwikkeling van dans.

Nu ik de context van danswerkplaatsen in Nederland heb geschetst zal ik de komende hoofdstukken nader ingaan op de drie door mij geselecteerde instellingen.

2 DANSLAB

De informatie over Danslab komt grotendeels voort uit het gesprek met artistiek coördinator Jette Schneider dat ik voorafgaand aan mijn onderzoek met haar had. Tevens stelde zij het concept van Danslab tot mijn beschikking, waarin uiteengezet wordt waar Danslab voor staat.

2.1 VISIE

Danslab is opgericht vanuit de behoeften van ervaren makers die de meer reguliere werkplaatsen en productie ontgroeid zijn, maar (nog) geen eigen gezelschap of plaats hebben. Het ontstaan van Danslab is een reactie op hun praktijk, het vaak jarenlang maken van productie na productie. Danslab is een nieuw instituut die de hiaten in het huidige systeem wil opvullen. Jette Schneider gaf aan dat de precieze benoeming van Danslab nog een lastig punt is – gezien hun prille bestaan. Zijn zij een werkplaats of fungeren ze meer als laboratorium?

Bij Danslab krijgen ervaren choreografen de kans onderzoek te doen en te experimenteren zonder met enige productiedruk rekening te hoeven houden. “Danslab biedt voldoende faciliteiten voor artistieke vrijheid, ontwikkeling, innovatie, risico en de mogelijkheid om oude patronen los te laten.”¹⁰ Een eindproduct is bij Danslab dan ook niet van belang, de focus ligt op de processen en niet op presteren.

Door dit concept wil Danslab zich losmaken van individuele praktijken en een plek realiseren waar zowel plaats is voor eigen wensen en visies als voor een uitwisseling hiervan met (verschillende) makers. Per twee seizoenen wordt er een nieuw artistiek team van vijf choreografen samengesteld. Makers van verschillende danstijlen, generaties en achtergronden gaan met elkaar een samenwerking aan. Deze samenwerking tussen verschillende choreografen moet een omgeving creëren waarin ontwikkeling, innovatie en het maken van dans worden onderzocht en verdiept. Danslab wil mogelijkheden bieden die voorbijgaan aan de heersende conventies in het huidige danslandschap. De choreografen kunnen samenwerkingen aangaan met zowel de andere choreografen, dansers en andere vakgebieden binnen de kunsten, wetenschappen, media en maatschappij.¹¹

¹⁰ Concept Danslab

¹¹ Concept Danslab

Tevens ziet Danslab het als zijn taak een kenniscentrum voor de danssector te worden. De ambitie is om de onderzoeken en de resultaten daarvan te documenteren om deze vervolgens aan het (dans) werkveld, de kunstensector en het publiek ter beschikking te stellen.

2.2 DOELSTELLINGEN

Danslab spitst zich toe op vier specifieke doelstellingen om zijn visie te kunnen bewerkstelligen, namelijk:

Individuele en collectieve ontwikkeling

Danslab wil de individuele ontwikkelingen van choreografen stimuleren en verdiepen door middel van individueel onderzoek. Hiernaast zijn de onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling belangrijke middelen om hun choreografische ambacht te ontwikkelen.

Samenwerking

Het creëren van een platform voor onderzoek en inhoudelijke discussie over actuele onderwerpen, zowel binnen het dansveld als maatschappelijk. Op deze manier worden er interne uitwisselings-, feedback- reflectiemomenten ingelast die het discours met het (dans)veld, andere kunstdisciplines en de wetenschap opstarten.

Kennisoverdracht

Het openbaar maken van de projecten die binnen de deuren van Danslab plaatsvinden om de toegankelijkheid te vergroten. Op deze manier wordt er kennis overgebracht naar het publiek.

Kennisontwikkeling en verbreding

Danslab wil een centrum voor kennis en expertise van choreografie ontwikkelen. Een kenniscentrum dat als inspirerende en kennisvergroten informatiebron voor zowel maker als publiek dient. Zo zal de kennis over dans en het belang van choreografie in de maatschappij toenemen.

2.3 WERKWIJZE

Het eerste artistieke team van vijf choreografen bestond uit Bruno Listopad, Dylan Newcomb, Giulia Mureddu, Karine Guizzo en Kenzo Kusuda. Na twee seizoenen koos dit team de volgende ronde. Er wordt gekeken naar welke kunstenaar een goede reden heeft om mee te willen doen aan dit initiatief en welke maker er een unieke kijk op artistiek onderzoek heeft. De makers die bij Danslab werkzaam zijn moeten ook de verantwoordelijkheid op zich nemen de stichting als platform voor kunstenaars te ontwikkelen. Voor het tweede team werd in 2009 gekozen voor Erik Kael, Gabriella Maiorino, Jack Gallagher, Le Grand Cru (Feri de Geus & Noortje Bijvoets) en Robert Steijn.¹² Er is bewust gekozen om het tweede team heel divers samen te stellen. Met elke nieuwe keuzeronde zal Danslab meegroeien en zich aanpassen aan de sfeer die door het nieuwe artistieke team wordt neergezet. Samen met coördinator Jette Schneider zijn er drie programma onderdelen ontworpen.

Individueel onderzoek

Iedere maker doet in de studio van Danslab een individueel onderzoek in de minimale periode van vijf weken. Hoe deze weken verspreid worden mag echter naar eigen inzicht en buiten deze vijf weken mogen de choreografen zo vaak terugkomen wanneer ze daar de behoefte toe voelen.

Tijdens het proces zijn er meerdere uitwisselings- en reflectiemomenten waardoor de choreografen op de hoogte zijn van elkaars onderzoeken. Proactief denken en meedenken in elkaars ontwikkeling is daarbij van groot belang. Het is de bedoeling dat de makers zich constant bezig houden met het intensief onderzoeken van relevante onderwerpen die tijdens het proces aan de orde komen. Daarnaast is het opzoeken van de grenzen van de discipline heel goed mogelijk, Danslab biedt de choreograaf de kans zijn horizon te verbreden en samenwerkingen met andere disciplines aan te gaan.

Van deze processen wordt niet per definitie een eindresultaat of eindproduct gepresenteerd omdat Danslab de focus wil verleggen naar het proces op zich. Het resultaat is de documentatie van het proces. Natuurlijk is het goed mogelijk dat er op een onderzoek bij Danslab een productie volgt, maar dat is geen vereiste.

¹² "Organization" DANSLAB – 01-04-2010 <http://danslab.nl/>

Daarnaast heeft de maker de vrijheid gekregen om risico te kunnen nemen en om verschillende dingen te doen, op onderwerpen in te gaan waar ze onbewust al jaren mee bezig zijn of nooit de kans toe hebben gehad om in te duiken.

Frame activiteiten

Dit zijn activiteiten waarbij datgene dat er binnen de deuren van Danslab gebeurt met een publiek wordt gedeeld. Op deze manier wil Danslab een uitwisseling met mensen van buitenaf aangaan. De vorm waarin dat gebeurt is heel divers. Danslab biedt zowel lezingen, symposia als workshops aan waarbij het draait om een wisselwerking tussen het publiek en de experts en waar een actieve houding centraal staat.

Danslab wil zijn publiek niet slechts onderwerpen en vragen voorschotelen, maar hen betrekken bij de activiteit en zo een discussie op gang brengen.

Kennisverzameling en kennisoverdracht

Danslab is bezig een kennisbron voor dans te ontwikkelen om zo een brug tussen theorie en praktijk te bouwen. Deze kennis wordt vergaard door de uitwisseling van de verschillende perspectieven van de makers die onderdeel uitmaken van het artistieke team. Door het documenteren van de kennis die uit de onderzoek naarvoren komt wordt er een kennisbron opgebouwd waar steeds weer verder op doorgewerkt kan worden. Danslab wil zijn kennis omzetten naar gezamenlijke kennis en deze delen zodat die ook door andere mensen kan worden gebruikt.

De manier waarop er gedocumenteerd en gepubliceerd wordt is afhankelijk van de choreograaf. Er is voor gekozen om geen vaststaand format te gebruiken omdat elke maker nu eenmaal anders is en werkt. Er kan dus voor elke mogelijke vorm worden gekozen.

Een terugkerend voorbeeld hiervan zijn de studiopresentaties die gegeven worden aan het eind van een onderzoek. Deze zijn in de informele sfeer zonder een theatersetting. Het publiek wordt op de hoogte gebracht van het onderzoek en wordt zo gestimuleerd tot een actieve consumptie.

3 GENERALE OOST

Voor mijn hoofdstuk over werkplaats Generale Oost heb ik mijn gericht op de jaarverslagen van 2007 en 2008. Daarnaast heb ik gebruik gemaakt van de subsidieaanvraag voor de periode 2009-2012 en heb ik een gesprek gehad met artistiek directrice Dorine Cremers.

3.1 VISIE

Generale Oost (G \bar{O}) is opgericht omdat in de regio Arnhem omdat hier een werkplaatsfunctie moest zijn voor zowel theater als dans. Generale Oost volgde voorganger Idependance op toen deze werd afgeschaft bij de nieuwe cultuurnota ronde. Zowel vanuit de behoefte vanuit het veld – er was vraag naar een werkplaatsfunctie omdat die er in de regio niet meer was - als vanuit de politiek is Generale Oost opgezet.

Generale Oost richt zich binnen de podiumkunsten op toneel en dans, waar geen strikte scheiding tussen is. Vanwege de regionale binding worden er in verhouding minder choreografen dan theatermakers aangetrokken.

Ze willen jonge makers uit de regio een tussenstation tussen opleiding en praktijk aanbieden. G \bar{O} zet zich in voor de ontwikkeling van talent en de doorstroming naar het professionele theaterveld. Daarom beperkt G \bar{O} zich niet alleen tot de begeleiding van de artistieke processen maar worden de makers bij Generale Oost in alle opzichten ondersteund. Daarnaast fungeert Generale Oost als schakel in de regio van Arnhem. Er worden samenwerkingen tussen verschillende makers en instellingen geïnitieerd en gestimuleerd.

Naast een werkplaats is Generale Oost ook een productiehuis. Vanuit de politiek gezien bestaat er geen onderscheid meer tussen deze twee, zo kwam in het gesprek met Dorine Cremers naar voren. G \bar{O} is echter nadrukkelijk gestart als werkplaats waar jonge beginnende makers terecht kunnen en die functie behelzen zij nog steeds. Binnen die functie is er echter geen plaats voor onderzoek vanwege het werken met zeer jonge beginnende makers.

3.2 DOELSTELLINGEN

De doelstellingen die Generale Oost handhaaft, zijn:

Talentontwikkeling

Binnen de werkplaats krijgen de makers professionele begeleiding op het artistieke, productionele als zakelijke gebied. Ze worden gestimuleerd hun ideeën en visie verder uit te werken, te verdiepen en te tonen aan een publiek.

Bemiddelingscircuit

GŌ biedt jong talent de kans ideeën en plannen te verwezenlijken, aan hun ontwikkeling te werken en door te stromen naar het professionele werkveld. De werkplaats vindt onderlinge samenwerkingen tussen makers en generaties zeer belangrijk en bieden projecten aan om dit te stimuleren.

Regionale binding

De werkplaats is gericht op de oostelijke regio maar heeft een landelijke uitstraling. Er is een goede relatie met de opleidingen in Arnhem van de Artez Hogeschool. “Het is dé aangewezen plek in het oosten voor talentontwikkeling binnen de podiumkunsten”.¹³

¹³ Subsidieaanvraag Generale Oost 2009-2012

3.3 WERKWIJZE

G \bar{O} is zoals eerder vermeld naast werkplaats ook productiehuis en biedt vanuit die dubbelzijdige positie zijn projecten aan makers aan.

Productieprojecten

Generale Oost biedt aan jonge makers kleine productieprojecten aan. Deze projecten ontstaan aan de hand van een plan dat een maker bij G \bar{O} ingediend heeft of aan de hand van een tweede mogelijkheid, dat een maker gevraagd wordt een plan in te dienen. Uiteindelijk eindigen alle projecten in een voorstelling omdat men bij G \bar{O} van mening is dat onderzoek doen alleen zin heeft als een maker al een staat van dienst heeft. Voor de jonge makers is een voorstelling maken op zich al een onderzoek omdat zij moeten leren (en onderzoeken) hoe ze dat moeten doen.

De begeleiding die deze makers krijgen omvat allerlei aspecten. Zowel productioneel als financieel worden de makers ondersteund en maken zij samen met de mensen van Generale Oost hun voorstellingen.

Deze voorstellingen worden altijd gepresenteerd waardoor het publiek en de reacties onderdeel worden van het proces. Echter blijft de focus op de ontwikkeling van de maker en er is geen plaats voor georganiseerde nagesprekken. De reacties van het publiek komen voornamelijk na afloop van de voorstelling als er nagepraat wordt in de foyer.

Voorstellingen op tournee

Per seizoen produceert G \bar{O} het werk van drie productiemakers. Dit zijn de wat meer gevorderde makers of makers die eerder al een voorstelling maakten binnen de werkplaats. Deze makers hebben al hun eerste stappen in het professionele circuit gezet en zijn in staat zichzelf te ontwikkelen, te presenteren en te verkopen.

Generale Oost coacht hen op het gebied van productie, financiën, verkoop en publiciteit en ontwikkelt op deze manier samen met de productiemakers gedegen voorstellingen. Deze voorstellingen gaan op tournee langs de Nederlandse theaters.

Programmaprojecten

Deze projecten hebben als doel het contact tussen verschillende makers, generaties en opleidingen te bevorderen. Daarom richt GŌ zich bij deze projecten niet op één maker maar worden er mogelijkheden gerealiseerd om meerdere makers samen te laten werken. Op het gebied van dans is dit het *Mixed Emotions* project waarbij jonge choreografen van de Artez dansacademie samenwerken met contemporaine componisten van Orkest de Ereprijs.

4 DANSATELIERS

Voor mijn onderzoek naar Dansateliers heb ik de jaarverslagen van 2007, 2008 en 2009 ingezien alsmede het kunstenplan voor de periode 2009-2012. Gezien het tijdsbestek was het helaas niet meer mogelijk een gesprek met artistiek leidster Amy Gale aan te gaan.

4.1 VISIE

In 1993 wordt Dansateliers in Rotterdam opgericht om het gat wat toenmalige danswerkplaats *Studio Al Porto* achterliet op te vullen. Vanuit het veld komt sterk de vraag naar mogelijkheden om het makerschap van een choreograaf te ontwikkelen en dat mondt uit in Dansateliers' belangrijkste functie, de mogelijkheid tot het doen van onderzoek. Dansateliers biedt aan zowel jonge als meer ervaren dansmakers, alsmede voor dansmakers met verschillende artistieke of opleidingsachtergronden de kans onderzoek te doen en te experimenteren. Op deze manier wil Dansateliers meewerken aan de ontwikkeling van de vaardigheden en het eigen handschrift van een maker.

De choreograaf in kwestie dient zelf een plan in, of in sommige gevallen wordt een choreograaf gevraagd een plan in te dienen. Elke maker die bij Dansateliers binnenkomt wordt intensief begeleid door onder andere de huisdramaturg. Welke projectvorm het meest geschikt is wordt in overleg met de choreograaf bepaald. Alle projecten worden financieel, productioneel en publicitair ondersteund door Dansateliers zodat de makers zich helemaal kunnen focussen op het onderzoek. Ter afsluiting van ieder project presenteert een maker werk aan een klein publiek.

Belangrijk binnen de visie van Dansateliers is het contact met het publiek. Op deze manier wordt er op een andere manier en vanuit een ander perspectief feedback gegeven aan de maker, aldus Dansateliers.

Gedurende zijn bestaan biedt Dansateliers al meerdere malen productiegerichte activiteiten aan en groeit in 2009 uit tot een volwaardig productiehuis om langere trajecten met makers aan te kunnen gaan en hun ontwikkeling nog verder te kunnen bevorderen.

4.2 DOELSTELLINGEN

Dansateliers spitst zich toe op de volgende doelstellingen:

Talentontwikkeling

“Dansateliers wil de mogelijkheid bieden aan makers om zich verder te ontwikkelen en zich te presenteren aan een publiek. Het doel blijft om hen expliciet te ondersteunen in het vinden van hun plek in het dansbestel.”¹⁴ Dansateliers wil jonge choreografen de kans bieden om hun eigen identiteit, kunstenaarschap en stijl te ontwikkelen om zo door te groeien naar de professionele danspraktijk.

Maatwerk

Kenmerkend voor Dansateliers is dat de projecten op maat gemaakt worden. Per maker wordt gekeken wat de mogelijkheden zijn en op welke manier en in welke mate er begeleiding nodig is.

Dialoog

Een belangrijke doelstelling van Dansateliers is het tot stand laten komen van dialoog. Zo is er onder andere de dialoog tussen maker en adviseur, maar wellicht de belangrijkste dialoog is die tussen maker en publiek. Het belangrijkste doel hiervan is om de choreograaf vanuit een ander perspectief feedback te geven.

Doorstroming

Dansateliers is gericht op de buitenwereld, op het Rotterdamse, het nationale en het internationale dansveld. Vanaf het begin besteedt Dansateliers aandacht aan het laten doorstromen van nieuw talent. Op deze manier is Dansateliers een tussenstation, waar choreografen verdere stappen zetten naar zelfstandig en professioneel functioneren. De werkplaats is een brug naar het reguliere danscircuit.

¹⁴ Kunstenplan Dansateliers 2009-2012

4.3 WERKWIJZE

Hoewel Dansateliers sinds 2009 ook een volwaardig productiehuis is geworden bieden zij voornamelijk projecten vanuit de werkplaats aan.

Werkplaatsprojecten

Dergelijke projecten duren vijf weken en bieden zowel aan jonge als meer ervaren makers mogelijkheden tot ontwikkeling van een eigen stijl en communicatie met een publiek.

Beginnende makers richten zich tijdens een werkplaatsproject in eerste instantie op de ontwikkeling van hun eigen signatuur en de werkplaats dient als leersituatie. Meer ervaren makers zullen eerder onderzoek doen zonder de druk van een productie en kunnen experimenteren met hun choreografische ambacht.

Dansateliers biedt bij elk project intensieve begeleiding aan op artistiek, technisch en productioneel gebied door onder andere de huisdramaturg. Na afloop van een project wordt besproken welke volgende stappen kunnen bijdragen aan de verdere artistieke ontwikkeling van de maker en aan de doorstroming naar het werkveld. Een project kan een vervolg krijgen binnen of buiten de werkplaats.

Ter afsluiting van een project vinden er presentaties plaats. Deze presentaties hebben een informele en intieme vorm en zijn een moment waarop de makers hun werk toetsen aan het publiek. Deze presentaties dienen er mede voor om feedback te krijgen vanuit het publiek. De vorm van de dialoog die aangegaan wordt hangt af van het soort project. Er kan gekozen worden voor een nagesprek met een klein aantal toeschouwers en collega's, maar de keuze voor feedback kaartjes of gerichte vragen aan het publiek is ook mogelijk.

Startprojecten

Dit zijn projecten van twee weken om kennis te maken met een choreograaf die nog niet eerder bij Dansateliers heeft gewerkt. In eerste instantie zijn deze gericht op beginnende makers die zo een idee kunnen uitproberen en presenteren onder begeleiding van een adviseur. Deze korte projecten zijn echter ook heel effectief als voorstudie en daarmee ook geschikt voor de wat meer ervaren choreograaf.

Pilotprojecten

Met de pilotprojecten organiseert Dansateliers een werkproces voor makers met een niet professionele dansachtergrond. Zij krijgen de kans om samen met Dansateliers een voorstelling te ontwikkelen.

Atelierprojecten

Deze projecten bestrijken drie maanden en combineren het doen van onderzoek met een maakproces. De eerste fase wordt gebruikt voor bewegingsonderzoek op basis van het gekozen thema. De fase die hier op volgt dient om het materiaal in een nieuwe context te zetten door middel van een installatie. De laatste fase is het bijschaven van het bewegingsmateriaal en gaat in op de ontwikkeling van het stuk. Door een dergelijk traject kan een maker zowel onderzoek doen als toewerken naar een kleinschalige productie.

Productieprojecten

Het doel van deze projecten is om een klein aantal getalenteerde makers producties te laten realiseren die geschikt zijn voor een vlakke vloer theater. Door het productiehuis kunnen makers zich op een andere manier ontwikkelen en hun werk tonen aan het groter publiek. Door middel van coaching op zowel het praktische als financiële gebied en door middel van promotie krijgen een klein aantal makers de gelegenheid vanuit de studio door te stromen naar het podium. Er is sprake van verschillende productievormen; producties die voortkomen uit de werkplaatsprojecten, maar ook festivalproducties, co-producties en avondvullende producties voor kleine theaterzalen zijn mogelijk.

5 VERGELIJKING

In dit hoofdstuk zal ik de focuspunten die in mijn onderzoek naarvoren kwamen bespreken en vergelijken.

Ontwikkeling

Alledrie de instellingen zijn opgericht vanuit een behoefte vanuit het dansveld als plaats waar jonge makers zich kunnen ontwikkelen, maar zij vervullen die doelstelling ieder op een eigen manier.

Danslab richt zich duidelijk op zowel de individuele als collectieve ontwikkeling van de makers en de ontwikkeling van de danssector. Bij Generale Oost en Dansateliers ligt juist de nadruk sterk op de individuele ontwikkeling van de makers. Tevens richten deze laatste twee zich op talentontwikkeling en het klaarstomen van jonge makers voor een plaats in het professionele circuit.

Daar staat tegenover dat bij Generale Oost er geen plaats is voor het doen van onderzoek of experiment, maar elke choreograaf daar toewerkt naar een voorstelling en dat zijn makerschap ontwikkelt. Danslab en Dansateliers zijn juist van mening dat onderzoek de belangrijkste manier is om je als choreograaf verder te kunnen ontwikkelen, en daar ligt dan ook de focus op.

Productiegerichtheid

Van de drie werkplaatsen is Generale Oost het meest nadrukkelijk bezig met producties en focust zich op voorstelling als resultaat van de projecten. Bij hun productieprojecten wordt een jonge maker intensief begeleid op zowel artistiek, zakelijk als productioneel vlak om hem of haar te leren om een productie op te zetten. Met de ervaren makers gaan ze nog een stap verder en ontwikkelen ze samen een productie (wederom met intensieve begeleiding) die op tournee gaat langs de Nederlandse theaters.

Dansateliers richt zich sinds 2009 op een uitgesproken manier ook op producties en heeft zich ontwikkeld tot een volwaardig productiehuis. Hierdoor bieden zij een klein aantal makers de kans om voorstellingen te maken die uiteindelijk in een theater geprogrammeerd kunnen worden. Echter zijn de productieactiviteiten niet de *core business* van Dansateliers.

Danslab richt zich als enige niet op producties of een eindproduct van een proces. Er is wel sprake van externe presentaties die een productioneel karakter hebben, maar het zijn geen voorstellingen zoals Generale Oost en Dansateliers produceren. Een eindresultaat wordt niet uitgesloten en in sommige gevallen komen er wel degelijk producties voort uit een onderzoek bij Danslab. Het is echter niet het doel.

Selectie makers

De werkplaatsen kiezen alledrie voor verschillende gradaties makers. Generale Oost biedt aan zowel jonge makers die net van een opleiding komen de kans, als meer ervaren makers om een kleinere of wat grotere productie te maken. Dit is ook het geval bij Dansateliers. De choreografen bij Dansateliers variëren van net afgestudeerde makers tot meer ervaren en van gevestigde choreografen tot makers met een niet professionele achtergrond.

Danslab richt zich uitsluitend op gevestigde makers die al een aantal jaar ‘meegedraaid’ heb in het professionele circuit maar nu behoefte hebben aan onderzoek en experiment.

Publiek

Zowel Danslab als Dansateliers willen een bepaalde interactie en uitwisseling aangaan met een publiek, zij het op een andere manier. Danslab wil discussie op gang brengen met de toeschouwers, om de kennis die binnen de deuren van Danslab vergaard wordt te delen. Echter moet hier wel bij opgemerkt worden dat het in deze gevallen gaat om (semi)professionals, hoewel Danslab wel de ambitie heeft ook een regulier publiek aan te trekken. Dansateliers gaat ook een dialoog aan met het publiek, variërend van ‘gewoon’ publiek tot professionals en heeft als doel om feedback geven aan een maker.

Generale Oost staat hier lijnrecht tegenover. Hoewel daar binnen de informele sfeer van de foyer wel gesprekken over de voorstellingen plaatsvinden, zijn zij nadrukkelijk niet bezig met nagesprekken of uitwisselingen met het publiek. Generale Oost handhaaft een veel striktere scheiding tussen publiek en maker dan de andere twee werkplaatsen.

De drie werkplaatsen die ik onderzocht heb zijn zoals ik in mijn vorige en vergelijkende hoofdstuk heb beschreven op veel punten heel verschillend of komen juist overeen.

De belangrijkste verschillen zitten in hun werkwijze om makers te ontwikkelen. Hier staat wel tegenover dat ze alledrie de ontwikkeling van de choreograaf an sich hoog in het vaandel hebben staan.

Danslab werkt uitsluitend met ervaren makers die naast hun individuele ontwikkeling ook altijd bezig zijn met het collectief wat Danslab is. Met dit initiatief willen ze een kenniscentrum voor dans worden en zo de danssector in Nederland ook verder ontwikkelen. Generale Oost wil jonge makers een tussenstation bieden tussen opleiding en praktijk en ze door middel van intensieve begeleiding in een veilige omgeving klaarstomen voor het dansveld. Bij Dansateliers is het doen van onderzoek de belangrijkste manier om een maker zich te laten ontwikkelen, en voor zowel jonge als meer ervaren makers is er plaats.

Doordat ze qua werkwijze verschillen maar ook een belangrijke overeenkomst hebben, ben ik van mening dat deze drie elkaar aanvullen binnen het aanbod dat er aan danswerkplaatsen is. Ze bieden ieder andere projecten aan die de ontwikkeling van choreografen stimuleert waardoor ze gezamenlijk een breed scala aan mogelijkheden aanbieden.

6 CONCLUSIE

Zoals ik eerder al aangaf is mij tijdens mijn onderzoek een ontwikkeling opgevallen die naar mijn mening ook de resultaten van mijn onderzoek zou kunnen verklaren. Tijdens mijn gesprekken met zowel Jette Schneider als Dorine Cremers kwam naar voren dat er toch wel iets schort aan de benaming danswerkplaats. Jette Schneider gaf aan dat ze het lastig vond om dit 'etiket' op Danslab te plakken omdat zij een uniek initiatief in het Nederlandse danslandschap zijn. Dorine Cremers vertelde dat vanuit de politiek gezien er geen werkplaatsen meer bestaan, maar dat deze nu onder de noemer van productiehuis vallen. En ook Dansateliers richt zich niet meer alleen op de werkplaatsfunctie.

Er blijkt dus een ontwikkeling binnen de functies van de werkplaatsen gaande te zijn. Deze instellingen richten zich niet langer alleen meer op de functie waarmee het fenomeen danswerkplaatsen ooit zijn intrede deed in Nederland. Ze dienden toen als repetitie- en voorstellingsruimte waar geëxperimenteerd en op kleine schaal geproduceerd kon worden. Bij Dansateliers zijn deze taken nog het meest terug te vinden, hoewel zij hun focus hebben liggen op het intensief doen van onderzoek om het makerschap van een choreograaf te ontwikkelen. Generale Oost is eigenlijk niet langer een werkplaats te noemen omdat zij ook geen ruimte bieden voor onderzoek maar zich richten op het leren aan makers om een productie te maken. Danslab omvat weer heel andere aspecten, zij focussen zich volledig op onderzoek en gaan daarmee richting een danslaboratorium, zoals de naam ook al aangeeft.

De werkplaatsen geven in mijn ogen door middel van hun eigen perspectief ieder een eigen draai aan de invulling van een danswerkplaats. Of de benaming dan juist is of niet is misschien niet de meest relevante vraag, er is in ieder geval genoeg mogelijkheid voor de ontwikkeling van dans in Nederland.

BIBLIOGRAFIE

Artikelen

..., "Perron 2: werkplaats voor dans en beweging" *Dans* (mei 1986): 12.

Algra, J., "Wie let er op de kleintjes?" *Notes* (januari 1997): 20-24.

Braak, B. ter, "Danswerkplaatsen: minder en beter" *Notes* (mei 1990): 14-18.

Etukudo, M., "De nestwarmte van danswerkplaatsen" *Notes* (juli 1989): 16-17.

Heuvel, M. van den, "Danslab onverbeterlijk" *Notes* (januari 1992): 32-33.

Lanz, Y., "Perron 2, een danswerkplaats bij uitstek" *Notes* (september 1986): 12-13.

Monnickendam, A., "Werkplaatscircuit laat moderne dans groeien" *Dans* (april 1987): 20-22.

Nannen, M., "10 Jaar passie voor dans" *Nieuwsbrief/Seizoensbrochure Danswerkplaats Amsterdam Jubileum-special* (juli 2003)

Schmitz, J., "Een groot bruisend huis in Arnhem" *Theatermaker* (februari 2003): 46-48.

Smeets, G. "Dansateliers Rotterdam" *Theatermaker* (april 2002): 18-20.

Verwij, J., "Danswerkplaats" *Notes* (april 1993): 39.

Verwij, J., "Danswerkplaatsen – een vroegtijdige dood?" *Notes* (april 1992): 32-33.

Zellerer, Y., "Grote plannen" *Notes* (oktober 1993): 28-30.

Naslagwerk danswerkplaatsen

Zellerer, Y., *Danswerkplaatsen. Een nieuw profiel*. Amsterdam: Boekmanstudies, 1994.

Documenten Danslab (verkregen via Jette Schneider)

Concept Danslab

Documenten Generale Oost (verkregen via Dorine Cremers)

Jaarverslag 2007

Jaarverslag 2008

Subsidieaanvraag 2009-2012

Documenten Dansateliers (verkregen via Else Peters)

Jaarverslag 2007

Jaarverslag 2008

Kunstenplan 2009-2012

Websites

<http://danslab.nl/>

<http://www.generaleoost.nl/>

<http://www.dansateliers.nl/>